

RUZSONYI PÉTER

Finkey Ferenc hatása a kriminálpedagógia fejlődésére

Ferenc Finkey's Influence on the Development of Criminal Pedagogy

Abstract: Ferenc Finkey's scientific achievements and human qualities have made him one of the most prominent personalities in the field of legal sciences and prison affairs. He did not, of course, begin his epoch-making activity in a "vacuum", so we consider it important to present the antecedents, the penological initiatives of the early 19th century, focusing on youth protection and work in prisons, and we describe the social and political reasons that supported or made it difficult for Finkey's ideas to emerge. The fall of the Hungarian Soviet Republic had tragic consequences for criminal pedagogy trying its wings. We have gathered a bouquet of human and professional reasons why Finkey has distanced himself from the spirituality, events, and aspirations of the Hungarian Soviet Republic in every way. Fortunately for criminal pedagogy, Finkey's professional career and scientific aspirations were not broken by the proletarian dictatorship and the subsequent ideological retaliation. Finally, we prove the greatness of Ferenc Finkey's theoretical system in criminal pedagogy by using the ideas formulated in his own work *Punishment and Pedagogy*, which is considered to be the most important one for the topic of our study.

Keywords: Finkey, criminal pedagogy, education, prison affairs, youth protection, Hungarian Soviet Republic

Összefoglaló: Finkey Ferencet tudományos teljesítménye és emberi kvalitása a jogtudományok és a börtönügy egyik legkiemelkedőbb személyiségévé tették. Korszakalkotó tevékenységét természetesen nem „légüres térben” kezdte meg, így fontosnak tartjuk, hogy bemutassuk az előzményeket; a XIX. század legelejének pönológiai kezdeményezéseit, koncentrálna az ifjúságvédelemre és a börtönökben folyó munkára, valamint ismertetjük azokat a társadalmi és politikai okokat, amelyek támogatták, illetve nehezítették Finkey elképzeléseinek térnyerését. A Tanácsköztársaság bukása tragikus következménnyel járt a szárnyát próbálgató kriminálpedagógiára. Csokorba gyűjtöttük azokat az emberi és szakmai okokat, amelyek miatt Finkey minden vonatkozásban távol tartotta magát a Tanácsköztársaság szellemiségétől, eseményeitől és törekvéseitől. A kriminálpedagógia szerencséjére – a tudományterület adott korszakának kiemelkedő gondolkodói közül egyedülként – legalább Finkey szakmai karrierjét és tudományos törekvéseit nem törte ketté a proletárdiktatúra, illetve az azt követő ideológiai megtorlás. Végezetül Finkey Ferenc kriminálpedagógiai elméleti rendszeralkotó nagyságát saját – tanulmányunk témája szempontjából legfontosabbnak tartott – *Büntetés és nevelés* című művében megfogalmazott gondolatai felhasználásával bizonyítjuk.

Kulcsszavak: Finkey, kriminálpedagógia, nevelés, börtönügy, ifjúságvédelem, Tanácsköztársaság

„Az állami büntetésnek legfontosabb és a legtöbb esetben kívánatos és szükséges célja a nevelés. Minél több elítélt büntetést minél helyesebb irányba terelni, erkölcsi hibáikból minél jobban megszabadítani s a szorgalmas, munkás, törvénytisztelő életre őket rászoktatni: ez a büntetésvég-rehajtás ideálja.”¹

1. Bevezető

Finkey Ferenc munkásságát értékelve a különböző szerzők már számos jelzővel illették őt. Neveztek már a „pönológia magyar nagymesterének”,² a „hazai börtönügy egyik legnagyobb alakjának”,³ „a büntetőperjog tudósának”,⁴ de a „büntetés-végrehajtási jogtudomány atyjának”⁵ is. Dolgozatunkban arra teszünk kísérletet, hogy bizonyítsuk: Finkey kiérdemli a „kriminálpedagógia elméletének hazai megteremtője” kitüntető címet is.

Első olvasatra bizonyára meglepő, hogy egy – alapvetően – jogtudósra valaki mint meghatározó kriminálpedagógiai nézetek kidolgozójára tekint, sőt Finkeyt a kriminálpedagógia egyik hazai meghonosítójának tartja. Azonban ez a látszólagos ellentmondás nagyon hamar feloldható. Köztudomású tény, hogy Finkey közel 400 publikációjának⁶ egy része kifejezetten a szabadságvesztés büntetés céljával, kereteivel és módszereivel foglalkozik, sőt a Magyar Tudományos Akadémián három alkalommal is büntetés-végrehajtási tematikájú felolvasást tartott.⁷ Ezek közül *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt* című munkája volt az akadémiai székfoglaló értekezése 1930-ban.

2. A kriminálpedagógiai⁸ törekvések megjelenése a hazai börtönügyben

A modern kor elején a fogvatartottak megjavításának módját kizárólag az elvonulásban és a cellában egyedül végzendő munka keretei között tartották elképzelhetőnek.

¹ FINKEY Ferenc: *Büntetés és nevelés. Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1922, 95.

² KÓHALMI László: *Égető sebek*, Börtönügyi Szemle, 2000/4, 113.

³ PALLO József: *A magyar börtönügy arcképcsarnoka – Finkey Ferenc*, Börtönügyi Szemle, 2008/2, 87.

⁴ DOMOKOS Andrea: *Finkey Ferencről*, Ügyészek Lapja, 2009/2, 50.

⁵ KÓHALMI: *i. m.*, 113.

⁶ MADARASSY-MOLNÁR Máté: *Hit – tudás – alázat*, Iustum Aequum Salutare, 2008/4, 239.

⁷ *Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei*, felolvasva 1911. január 9-én Budapesten a Magyar Tudományos Akadémián; *Büntetés és nevelés*, felolvasva 1921. május 9-én Budapesten a Magyar Tudományos Akadémián; *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt*, székfoglaló értekezés: felolvasva 1930. március 10-én Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának ülésén.

⁸ Elemző munkánk megkezdése előtt – a közös gondolkodás elősegítése és a félreértések elkerülése érdekében – definiáljuk a kriminálpedagógia fogalmát: „A kriminálpedagógia a neve-

Jelentős előrelépésnek számított, amikor az elítéltek foglalkoztatásának skáláját fokozatosan szélesítették. Pedagógiai szempontból a legpozitívabb változtatást Illaván vezették be 1883-ban, ahol a munkáltatás mellett már fegyenciskolát működtettek. *Határozott nevelési törekvéseket érvényesítettek akkor, amikor a fegyenceket „érdemosztályba” sorolták*, és aki felsőbb osztályba jutott – az eltöltött idő, munkája, szorgalma alapján kiérdemelte –, jutalomként zenét tanulhatott. Tudomásunk szerint ez volt az első olyan kísérlet a hazai börtönügy történetében, amikor az állandó fegyelmezés, illetve büntetés helyett az elítélteket jutalom kilátásba helyezésével igyekeztek nagyobb együttműködésre és jobb teljesítményre, szellemi gyarapodásra sarkallni.⁹

Az innovatív gyakorlati kezdeményezések mellett a büntetőfilozófia iránya is határozottan elmozdult a nevelés, az erkölcsi megjavítás irányába. Balogh Jenő álláspontja hűen tükrözi ezt az irányvonalat: *„A modern büntetési rendszer az elítéltet nemcsak bünteti, hanem egyszersmind nevelni, erkölcsileg javítani törekszik.”*¹⁰ Az erkölcsi nevelés fő eszközeinek ekkor már a munkáltatást és az elítéltek lelki tanítását tartották.

Staub Móricz¹¹ a XIX. század végén rendkívüli érzékenységgel fordult a büntetőintézetek irányába. Hazánkban ő volt az első, aki a börtönökre pedagógiai intézetként tekintett. Hitvallását az alábbiak szerint fogalmazta meg: *„Ethikai szükségnek tekintem, hogy minden bűn vegye büntetését is, hogy érezhetővé váljék a büntetésre nézve a szabadság vesztese, de a büntetés megtorló voltával párosuljon a javító, nevelő hatás is és mind e szempontokból kiindulva a börtönt paedagogiai intézetnek tekintem, melynek sokkal nehezebb feladat jutott, mint a nyilvános iskolának, mely az embert a nevelésre legfogékonyabb korában fogadja falai közé.”*¹² Staub ennek a korszaknak az első olyan gondolkodói közé tartozott, akik képesek voltak egyensúlyt teremteni a büntetés megtorló jellegének változatlan érvényre juttatása és a nevelő, javító törekvések hangsúlyos érvényesítése között. Véleményünk szerint Staub álláspontja több szempontból korszakalkotó. Felismerte és hangsúlyozta a börtön egységes pedagógiai hatásrendszerének fontosságát, és rámutatott a legjelentősebb összefüggésre: a lelkigondozásban, az oktatásban, képzésben és munkáltatásban rejlő lehetőségek csak akkor fognak ténylegesen megvalósulni, ha

léstudomány speciális ága, amely a kriminalitás veszélyének kitétt személyek, az antiszociális cselekményeket elkövető emberek, a bűnelkövetők, különösen a végrehajtandó szabadságvesztésre, javítóintézeti elhelyezésre ítélt személyiség formálásával, korrekciós nevelésével, reszocializációjával és reintegrációjával foglalkozik. A pedagógiai eljárás során a kognitív és a szociális képességek egymással összehangolt fejlesztésére törekszik. Elsődleges célja a konstruktív életvezetés megalapozása. A kriminálpedagógia egyik fontos szaktudományi területe a zártintézeti korrekciós pedagógia, amelynek legfontosabb ága a büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés.” Ld. RUZSONYI Péter: *Pönológiai alapvetések = Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*, szerk. RUZSONYI Péter, Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014, 202.

⁹ RUZSONYI Péter: *Kriminálpedagógia és reintegráció = A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*, szerk. BORBÍRÓ Andrea, KISS Anna, VELEZ Edit, GARAMI Lajos, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2009.

¹⁰ BALOGH Jenő: *Börtönügyi viszonyaink reformjához*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, XXXIX. szám, IV. kötet, 6. füzet, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1888, 207.

¹¹ STAUB Móricz (1842–1904): a Budapesti Rabsegélyező Egyesület alapító tagja, biológus, tanár.

¹² STAUB Móricz: *Börtönügyi hivatalnokaink szakszerű kiképzetéséről*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, LXVII. szám, VII. kötet, 6. füzet, 1891, 251.

a teljes börtönszemélyzet érti a célokat, azokkal azonosulni tud, és a tevékenységét ezen célok elérésének érdekében fejti ki.

A jobbtételi reformtörekvések hazai úttörőinek realitásérzékét bizonyítja, hogy a fogvatartottak javításába vetett hitük nem akadályozta meg őket abban, hogy reálisan nézzenek szembe a nehézségekkel. Balogh önmagának teszi fel a legfontosabb kérdést: *„Hogy lehetséges-e a megromlott erkölcsi érzületet valakiben teljesen helyreállítani, lehetséges-e a már egyszer elsüllyedtet örökre megszabadítani a bűn hatalmától, ez in concreto mindig kétés kérdés marad.”*¹³ Erre a kérdésre a mai napig sem tudunk megnyugtató választ adni.

A XIX. és XX. század fordulójára a börtönügyi gondolkodás tudománnyá érett. Ennek a folyamatnak a részeként a büntetés-végrehajtás a széles értelemben vett büntetőjog egyik „természetes ága” lett.¹⁴ A börtöntudomány dinamikus fejlődéséhez nagyban hozzájárult a XX. század elejének *pönológiai*¹⁵ paradigmaváltása a színre lépő új, reform- vagy pozitivisták kriminálpolitika hatására kiteljesedő „nevelésgondolat” térnyerése. A társadalmi rend és nyugalom megóvására hivatott államok figyelme a kor forradalmian új – antropológiai, pszichiátriai és szociológiai – kutatások hiteles, tudományos eredményeit alkalmazó büntetéstan felfogása felé fordult. A reformerek a teológiai magyarázatú szabad akarat helyébe a természettudományos alapokon nyugvó, determinista felelősséget állították. Korszakos – és máig ható – jelentőségű volt az, ahogy átformálták a büntetés cél- és eszközrendszerét. A büntetés célja többé már nem a „megbomlott jogi egyensúly” helyrebillentése, hanem a társadalom cselekvő védelme, a bűnre vezető okok feltárása révén, magának a bűnözésnek a felszámolása: a megelőzés lett.¹⁶ A deviáns, a társadalom számára nemkívánatos irányba fejlődő gyermek- és fiatalkorúakkal szembeni preventív fellépés a századelő haladó intézkedései közé sorolható. Ez a folyamat a klasszikus tanokkal történő szembefordulásban csúcspontot ért el, amely lehetővé tette, hogy a büntetés hagyományos – megtorlásra irányuló – formáinak helyébe a tettes jövőbeli magatartásának determinálására alkalmas kriminálpedagógiai tartalmú jogkövetkezmények lépjenek.¹⁷ Megállapíthatjuk, hogy – annak ellenére, hogy hazánkban a büntetés-végrehajtás fejlődése jelentős késéssel indult el – a magyar börtönügy a XX. század fordulójára felzárkózott a nyugat-európai szintre, kiépült az ír fokozatos rendszert adaptáló hazai börtönrendszer. *„Talán nem túlzás azt állítani, hogy ez az időszak a magyar börtönügy eddigi legkiegyensúlyozottabb szakasza volt. Sajnálatosan ez az időszak nem tartott sokáig.”*¹⁸

¹³ BALOGH: *i. m.*, 300.

¹⁴ MEZEY Barna: *A börtönügy a 17–19. században*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

¹⁵ Pönológia jelentése: büntetéstan/börtöntudomány.

¹⁶ LŐRINCZ József, NAGY Ferenc: *Börtönügy Magyarországon*, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest, 1997.

¹⁷ RUZSONYI Péter: *Bűn – büntetés – reszocializáció*, Belügyi Szemle, 2001/6, 39–62.

¹⁸ LŐRINCZ, Nagy: *i. m.*, 35.

3. A gyermekvédelem és a kriminálpedagógia fejlődése a XX. század elején

A XX. század fordulójának időszakában a gyermekvédelem, valamint a deviáns és bűnelkövető fiatalok tanulmányozása és bűnelkövetésük okainak vizsgálata a tudományos érdeklődés előterébe került. Ranschburg Pál 1899-ben alapította meg az első magyar „Psychophysikai Laboratórium”-ot (az intézet 1902-től Állami Gyógypedagógiai Pszichológiai Laboratóriumként működött), melynek fő feladata az volt, hogy feltárja az abnormális értelmi és erkölcsi fejlődés törvényszerűségeit. Szintén Ranschburg nevéhez kötődik a züllött gyermekek és fiatalkorúak megfigyelésére alapított Pedagógiai-pszichológiai Laboratórium létrehozása. Nagy László 1906-ban megalapította a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot. Ez a szervezet sokoldalú tevékenysége mellett jelentős gondot fordított az elzüllött gyermekek problémáinak, a fiatalkori bűnözés okainak és a nevelés hiányosságainak tanulmányozására. Szintén az ő irányításával hozták létre az 1910-es években a Gyermektanulmányi Múzeumot is. Az 1909-től 1920-ig Vértes O. József vezetésével működő Ideges gyermekek alsó- és középfokú állami intézete az elemi és középfokú iskolákban nehezen kezelhető és képezhető gyermekek nevelését vállalta.¹⁹ Kármán Elemér 1915-ben alapította meg az I. Kriminálpedagógiai Intézetet, amely speciális intézményként működött, és a bűnelkövető fiatalok nevelésére dolgozott ki sajátos koncepciót. A javító nevelés egyes szakaszainak: a letartóztatás, a kihallgatás, a tárgyalás, az ítélet és a javító nevelés egységes kriminálpedagógiai szemléletének kialakítását kívánta elérni.²⁰

4. A Tanácsköztársaság: a gyakorlati kriminálpedagógia tündöklésének és bukásának időszaka

A Tanácsköztársaság célkitűzései, főleg annak szociálpolitikai törekvései, majd gyermekvédelmi intézményeinek létrehozása (Országos Iskolai Gyermekvédelmi Központ), valamint a gyermekbűnözés prevenciós intézkedésekkel történő visszaszorítási elképzelései óriási lendületet adott az első világhégés során vegetálásra kényszerített kriminálpedagógia fejlődésének. A legkiemelkedőbb kriminálpedagógusok pedig nemcsak elkötelezték magukat a Tanácsköztársaság mellett, hanem aktív szerepet is

¹⁹ SCHRIFERT ZSUZSA: *A gyermek - és fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig*, kézirat, ELTE AJK Kriminológia Tanszék, Budapest, 2008.

²⁰ KÁRMÁN Elemér: *A budapesti kriminálpedagógiai intézet*, *A Gyermek*, 1917, 635–648.

vállaltak az ifjúságvédelem és a börtönügy fejlesztésének területén,²¹ mivel célkitűzéseik megvalósítására ebben a keretrendszerben láttak reális lehetőséget.

A Tanácsköztársaság bukását követően az új rendszer uralkodó politikai vezetése kategorikusan elutasított minden olyan kezdeményezést, amit korábban a Tanácsköztársaság felkarolt. Vértés O. József és Kármán Elemér intézeteit – szocialista jellegűnek tekintett – szemléletük miatt, ideológiai okokból bezárták. Az úgynevezett „proletár gyermekvédelem” ellen általában is támadás indult, mivel családellenesnek, vallásilag közömbösnek, ebből következően pedig erkölcsrombolónak tekintették. Az első világháborút követő évek gazdasági nehézségei a gyermekvédelem meglévő intézményeiben is komoly gondot okoztak. Az intézetekben mindenütt zsúfoltság, nyomor és elhanyagoltság uralkodott.²² A körülmények a büntetés-végrehajtási intézetekben sem voltak jobbak. A vesztes háború után kialakult forradalmi helyzetben a belpolitikailag különösen exponált honi börtönügy válsága tovább súlyosbodott.²³

A börtönügy és a gyermekvédelem intézményeinek leromlott állapota miatt kialakult krízishelyzetet tovább súlyosbította a korábbi gyakorlatot meghatározó elmélet, a kriminálpedagógia több évtizedes ellehetetlenülése. A tudományterület fejlődésének szempontjából ez az időszak jelentette az első igazán jelentős töréspontot, mert a politikai megbélyegzésen túl a trianoni diktátum elfogadását követő időszakban a hazai börtönviszonyok korábbi fejlődése azonnal megtorpant. A gazdasági recesszió következtében a zárt intézetek költségvetési támogatása folyamatosan csökkent. Ennek következtében új, nagyszabású, szellemiséget szolgáló beruházásra, de a megfelelő személyi feltételek kialakítására sem volt már képes az állam. A büntetés-végrehajtást is lényegében maradékulven finanszírozták.²⁴ Sajnálatos, hogy a korszak aktuálpolitikája minden vonatkozásban felülírta a szakmai értékeket, holott „*a hosszú háború és a forradalmak vérvésztéseit elszenvedő Magyarországnak soha nagyobb szüksége nem lett volna a deviáns, önhibájukon kívül lejtőre csúszott gyermek- és fiatalkorúak mentésére összefogni, mint a húszas évek elején*”.²⁵

5. Finkey és a Tanácsköztársaság

Finkey Ferencnek köszönhető, hogy a kriminálpedagógia elméleti fejlődésének nem vetett véget a Tanácsköztársaság bukása. Finkey tudományos elismertsége és közismert ideológiai elkötelezettsége mellett ez nagyban annak is betudható, hogy a

²¹ KÁRMÁN Elemér – a korszak legkiemelkedőbb gyakorló kriminálpedagógusa – például a Tanácsköztársaság Igazságügyi Népbiztosságának gyermekvédelmi ügyosztályát vezette. Az osztálykülönbségek megszüntetésében látta „a testi, erkölcsi és értelmi nevelés kitagadottjainak felemelését”.

²² SCHRIFERT: *i. m.*

²³ LŐRINCZ József: *A honi börtönügy szakmatörténete a 20. században = A magyar börtönügy története*, szerk. LŐRINCZ József, MEZEY Barna, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 117–155.

²⁴ LŐRINCZ, NAGY: *i. m.*

²⁵ BARS László: *A gyermekvédelem intézményrendszerében és a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában alkalmazott pedagógiai tevékenység fejlődéstörténeti áttekintése*, egyetemi doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 1996, 104.

Tanácsköztársaság ideje alatt semmilyen „forradalmi” szerepet nem vállalt. Ennek számos oka volt:

1. Finkey Ferenc egy polgári és nemesi tradíciókkal rendelkező családba született. Apai ágon a család a zempléni térség elismert és megbecsülésnek örvendő régi református famíliája, amely a XVIII. és XIX. században számos lelképásztort és írórt adott a hegyaljai közösségnek. Finkey Ferenc dédapja Borsodban, míg nagyapja Hegymegen szolgált református lelkészként, édesapja – Finkey Pál – gimnáziumi tanár volt.²⁶ Finkey Ferenc édesanyja – Tatár Eszter – egy pataki kisbirtokos nemes lánya. A szülők korai halála miatt Finkey – alig háromévesen – testvéreivel együtt árván maradt. Őket anyai nagyanyjuk – Tatár Mihályné Pédery Eszter – vette magához és nevelte fel. Anyagiakban ugyan szűkölködtek, de a közvetített polgári értékek vonatkozásában életre szólóan gazdag muníciót kaptak. Finkey erre így emlékezett: „*Nagymama, édesanyánk hetven éves öreg anyja volt ez a mi mentő horgonyunk, aki acélos lélekkel vállalta kidőlt szüléink helyének betöltését.*”²⁷

2. Finkey a gyermekkorában magába szívott polgári értékrendet egész életében zsinórmértékként alkalmazta. Számára a protestáns vallásosság, a család, a tudományos alázat és a rábizott hatalom tisztességes gyakorlása volt a legfontosabb, így természetes, hogy a szocialista és kommunista mozgalmak eszmeisége soha nem érintette meg. Távolsgártartása még tovább nőtt, majd teljes elutasításba fordult, amikor tudomására jutott a Tanácsköztársaság népbiztosainak erőszakos viselkedése és tetteinek brutalitása. Erről tanúskodik egy későbbi írása, amelyben a Tanácsköztársaságról az alábbi módon nyilatkozott: a „*hatalomra jutott proletárdiktatúra 1919-ben súlyos károkat okozott*”.²⁸

3. Finkey munkásságára egész életében a tudományos elméleti tevékenység volt jellemző, így – a XX. század első évtizedére jellemző – innovatív kriminálpedagógia törekvéseket megjelenítő intézetek és műhelyek megalapításában és működtetésében nem vett részt, azokban gyakorlati munkát nem vállalt.

4. Finkey a Tanácsköztársaság időszakát jóval megelőzően, már 1915 szeptemberétől Pozsonyban tartózkodott, és az ottani Erzsébet Egyetemen dolgozott egészen 1921-ig. Energiáit és idejét teljes egészében lekötötte az újonnan alapított intézmény fejlesztése. 1918 márciusában megalakította a bölcsészeti, áprilisban az orvostudományi kart. Rendkívüli munkabírását mutatja, hogy 1917–1918-ban a Jogtudományi Kar dékánja volt, 1918 áprilisától pedig néhány hónapig az egyetem rektori feladatait is ellátta. A háborús összeomlás következtében 1919. január 1-jén a csehszlovák hadsereg megszállta Pozsonyt, és az új hatóság átvette az egyetemet is. A bölcsészeti és az orvosi kart hamar bezárták, a jogi fakultáson azonban egészen 1921 szeptemberéig folyt az oktatás, amelyből Finkey is aktívan kivette a részét.

Amíg a kriminálpedagógia más képviselőit – a Tanácsköztársaság fennállása idején tanúsított aktív szerepvállalásuk miatt – háttérbe szorították, illetve az általuk

²⁶ KOPP László: *Finkey Ferenc sárospataki évei = Finkey Ferenc emlékkönyv*, szerk. SZATHMÁRI Béla, Jogászok a Kultúráért Alapítvány Sátoraljaújhely kiadványa, Sárospatak, 1995.

²⁷ FINKEY Ferenc: *Emlékek és élmények életem derűs napjaiból*, Nyomtatta Kisfaludy László, Sárospatak, 1944, 13.

²⁸ FINKEY Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1923, 175.

létrehozott és/vagy irányított intézményeket bezárták, addig Finkeynek – aki érzelmi és ideológiai alapon egyaránt elutasította a Tanácsköztársaság eszmeiségét és gyakorlatát – a politikai, tudományos és szakmai reputációja nemcsak sértetlen maradt, hanem tovább erősödött. A Tanácsköztársaság bukását követő évtizedekben ő maradt az egyetlen olyan tudós szaktekinetly, aki műveiben kriminálpedagógiai gondolatokat is megfogalmazott; küzdött a büntetés-végrehajtás – mint önálló tudományterület – elfogadtatásáért, a börtönügy fejlesztéséért, a büntetés humanizálásáért, valamint a büntetőintézetekben történő nevelés elfogadtatásáért.

6. Finkey és a börtönügy egymásra találása

Finkey a büntetőjogi kutatásai mellett az 1900-as évek legelején fordult a börtönügy felé. Állami ösztöndíjjal 1899–1900-ban Németországban, Franciaországban, Angliában és Belgiumban, majd 1909-ben Svájcban tett tanulmányutat, amelyek során számos börtönt és javítóintézetet látogatott meg. Aktívan bekapcsolódott az 1905-ben Budapesten tartott VIII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus előkészítésébe, majd a következő (1910-es) washingtoni kongresszuson a magyar küldöttség tagjaként részt vett. Erre a – több mint kéthónapos – útjára így emlékezik: „*Én rám [...] az amerikai börtönök, javítóiskolák, Reformatoryk tudományos és gyakorlati tanulmányozása volt bízva s ezek felől a magyar igazságügyminisztériumnak részletes jelentés kidolgozása. Így én mintegy a tudományos kiküldött voltam. Ezt a szerepemet igyekeztem lelkiismeretesen betölteni. Tíz államot (New York, New Jersey, Ohio, Illinois, Indiana, Kentucky, Pennsylvania, Massachusetts) jártunk be s én mindenütt behatóan tanulmányoztam a büntető és javító intézeteket. Összeszedtem minden hivatalos kimutatást, adatot ezekről.*”²⁹ Tapasztalatait több munkájában is közreadta.³⁰

7. Finkey legfontosabb kriminálpedagógiai megállapításai

Finkey elméleti munkássága során számos alkalommal érintette a kriminálpedagógia területét, megállapításai, javaslati előremutatóak és jelentős részük a mai napig érvényesek. Állításunkat a következőkben a – dolgozat témája szempontjából – legfontosabbnak tartott művében³¹ megfogalmazott gondolatai felhasználásával igyekszünk igazolni. Az elemzés során célszerűnek tartjuk Finkey gondolatmenetét követve a

²⁹ FINKEY: *Emlékképek...*, i. m., 75.

³⁰ FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1904; FINKEY Ferenc: *Az északamerikai reformatoryk tanulságai = Büntetőjogi dolgozatok Wlassics Gyula születésének hatvanadik évfordulójának ünnepére*, Franklin Társulat, Budapest, 1912, 126–153; FINKEY Ferenc: *A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában*, Athenaeum, Budapest, 1913.

³¹ FINKEY: *Büntetés...*, i. m.

büntetés-végrehajtás vezérelveit: a büntetés tartalmát és célját, valamint a nevelés-nevelhetőség problémájáról kialakított nézeteit feleleveníteni.

7.1. A „kriminálpedagógia” fogalmának bevezetése

Finkeynek köszönhető, hogy – az elsősorban a német nyelvterületen meghonosodott – szakkifejezés a magyar tudományos terminológiába is bekerült. *„A büntetés célját elemző legújabb reform-irodalom [...] elveti a megtorlást mint célt, hanem a büntetés feladatát a javító-nevelésben, röviden a nevelésben látják. Így született meg, mint legújabb jelszó: a nevelő büntetés s a büntetés kérdéseivel foglalkozó tudomány is az eddigi 'büntetéstan' helyett, mint fentebb említettem, új nevet nyert: a bűnügyi neveléstan (Kriminalpaedagogia) elnevezést.”*³²

7.2. A kriminálpedagógia rendszertani meghatározása

Finkey egyértelműen fogalmaz az új tudományterület tudományrendszertani elhelyezkedésével kapcsolatban: *„A 'bűnügyi pedagógia' a neveléstudománynak egyik alkalmazott tudománya.”*³³ Definíciójából félreérthetetlenül következik, hogy a kriminálpedagógia elsődleges gyökereit a neveléstudományban látja, a kriminológiai aspektus csak ezt követi.

7.3. A nevelés fogalmának bevezetése

Finkey nemcsak a kriminálpedagógia fogalmának alkalmazását vezette be, hanem egy másik terminológiaújítással is élt: a javítás kifejezés helyett javasolta a nevelés fogalmának bevezetését, *„hiszen a nevelő is javítani, jobbra, tökéletesebbé akarja tenni a tanítványt, s a börtönbüntetést foganatosító tisztviselők vajjon nem nevelő munkát teljesítenek-e az elítéltekkel szemben, amikor testi, értelmi és erkölcsi edzés alá veszik azokat, akik erre rászorultak”*.³⁴

7.4. A nevelés céljáról vallott nézete

Finkey kristálytiszta logikával jutott el a büntetőjogi büntetés alapkategóriájától a nevelélmélet egyik sarokkövéhez. Munkássága során mindvégig alaptételként kezelte azt az igényt, hogy a gyermek- és fiatalok számára alkalmazott büntetés mindig nevelő jellegű intézkedés legyen, de a felnőttekkel szembeni büntetésnek is legyen nevelési célzata. Hangsúlyozta, hogy: *„Az a büntetés, amely csak sújt, csak fájdalmat okoz, amely megsemmisíti, tönkreteszi az elítéltet, nem tökéletes büntetés.”*³⁵

Pedagógiai optimizmusa egyértelműen megfogalmazódik a büntetés céljáról alkotott definíciójában: *„A nevelés a legeszményibb, legemberiesebb és egyúttal leghasznosabb büntetési cél.”*³⁶ Nézeteinek tudományos megalapozottsága azonban lényegesen mélyebb, így ő maga is felhívja a figyelmet arra, hogy *„a büntetés célja nem egyedül a nevelés, amint a büntetés nem is az egyetlen s nem is a legelső eszköze a nevelésnek”*.³⁷

³² FINKEY: *Büntetés...*, i. m., 32.

³³ *Uo.*, 81.

³⁴ *Uo.*, 78.

³⁵ *Uo.*, 52.

³⁶ *Uo.*, 96.

³⁷ *Uo.*, 96.

Véleményünk szerint máig igaz alaptételt fogalmazott meg akkor is, amikor ki mondta, hogy a büntetésstanban is azt kell érteni a nevelési cél alatt, amit általában a neveléstudomány hirdet. Ennek megfelelően a nevelési cél alatt „*nem pusztán az értelem fejlesztését, a szellemi kiképzést, az ismeretekre, a tudományokra való tanítást vagy képessé tevést értem, hanem éppúgy az erkölcsi fejlesztést, a jellem helyes irányú alakítását, az akaratnak jó irányban való nevelését is, illetőleg összefoglalva: a büntett miatt elítélt egyének testi, értelmi és erkölcsi fejlesztését, kiképzését*”.³⁸ Más szavakkal: a „*cél a helyes viselkedésre intés, figyelmeztetés, tovább a jellemformálás, a jellem átalakítása, fejlesztése, illetve testi, értelmi s erkölcsi edzés*”.³⁹ Neveléseméleti meglátásai a mai napig érvényesek.

7.5. A nevelhetőség-nevelhetetlenség kérdése

Finkey egyértelműen kiállt a bűnelkövetők magatartása változtathatóságának, személyiségük formálásának elméleti lehetősége mellett. Munkáiban többször foglalkozik a nevelhetőség, „nevelhetetlenség” kérdésével. E témakörben az indeterminizmus álláspontját vallotta. Abból indult ki, hogy az ember jelleme és egyénisége nem adott a születésnél, ezért a jellem változtathatatlanságának elméletét visszautasította. Nem fogadta el Kant, Spencer, Lombroso, Garofalo vagy Liszt kijelentéseit. Az igazságos közreputat járva szerinte a jellem alakítható, formálható, és ez globálisan értendő, mint az elítéltekre általánosan alkalmazható elv.⁴⁰ Meggyőződéssel vallotta, hogy „*minden ember – a legkisebb műveltségű is – tud különbséget tenni jó és a rossz között, helyes és helytelen között, így a csira, a képesség mindenkiben megvan arra, hogy helyesen, az általános erkölcsi törvényeknek megfelelően cselekedjék. Az emberben meglévő ez a fejlődési, tökéletesedési képesség képezi a nevelésnek, az ember értelmi és erkölcsi fejlesztésének az alapját.*”⁴¹ A jellemformálás lehetőségében is megingathatatlan volt: „*Az embernek nemcsak az értelmi tehetségei fejleszthetők, hanem erkölcsi képességei is, – érzelmei nemesíthetők, akarata erősíthető, így jelleme is alakítható, tökéletesíthető.*”⁴²

Finkey a nevelhetőség-nevelhetetlenség kérdésének taglalása során többször tanúbizonyosságot tett fejlett realitásérzékéről. Tudományos nagysága ebben is megmutatkozott, haladó és pozitív nézetei mellett képes volt a kételyeit is megfogalmazni. Belátta, hogy a nevelhetőség gyakorlati megvalósítása során előfordulnak sikertelenségek, de felhívta a figyelmet arra, hogy ez ne tántorítson el senkit a helyes elvi alapokról.⁴³ „*Sohasem szabad még a bűnözésben nevelkedett, romlott erkölcsű egyénnel szemben sem feladni a reményt, hogy őket is a rendszeres testi, értelmi és erkölcsi edzés útján jobb emberekké, szorgalmas, munkaszerető, rendes emberekké tudjuk kifaraggni.*”⁴⁴

³⁸ *Uo.*, 81.

³⁹ FINKEY: *Az északamerikai...*, i. m., 127.

⁴⁰ TARI FERENC: *Az időszzerű Finkey*, Börtönügyi Szemle, 1995/4, 98–108.

⁴¹ FINKEY: *Büntetés...*, i. m., 73.

⁴² *Uo.*, 75.

⁴³ TARI: *i. m.*

⁴⁴ FINKEY: *Büntetés-tani...*, i. m., 23.

7.6. A szabaduló elítéltek társadalmi visszailleszkedése elősegítéséről vallott nézetei

Finkey a neveléssel elérhető eredményeket két nagy csoportra osztotta. Az elsőbe – mint az a fentiekben idézett gondolataiból kiderül – a valamennyi bűnelkövető eredményes személyiségformálásának idealizált célja tartozik. Ennek hangsúlyozását rendkívül fontosnak – mintegy távlati célnak – tartotta, azonban belátta, hogy „*az őszinte bűnbánat, a valódi megtérés, az új emberré átalakulás, a börtön végrehajtás terén is csak eszmény, mely ritkán következik be*”.⁴⁵

A neveléssel elérhető eredmények másik csoportjában a reális mértékű jellemformálás és az abból következő magatartásbeli változások szerepelnek. Finkey az erkölcsi javítást elismerésre méltó eredménynek tartotta, mivel „*ha az elítéltet a rendes, pontos élet megszokására, szorgalmas munkára tudtuk kaptatni s bizonyos fokig önfegyelmzésre tudtuk trainirozni, ezzel körülbelül elértük azt az erkölcsi javítást, amit a büntetéstől várhatunk*”.⁴⁶ Hangsúlyozta továbbá, hogy „*a kevés eredmény is több a semminél, s ha csak egy néhány, eddig rossz embert meg tudunk javítani, erkölcsileg jóvátenni, ha ezenfelül már többeket legalább a társadalmi életre alkalmasabbakká tettünk, már azért is érdemes ragaszkodni a javítási célhoz*”.⁴⁷

8. Összegzés

Reményeink szerint sikerült bebizonyítani, hogy Finkey – számos tudományos, oktatási, intézményszervezési és közigazgatási – munkássága mellett kiérdemli a „kriminálpedagógia elméletének hazai megteremtője” címet. Neki köszönhetjük a tudományterület tudományrendszertani helyének definiálását, a büntetés-végrehajtás célrendszerének modern kidolgozását, valamint a szabadságvesztés büntetés és a nevelés kapcsolatának árnyalt és időtálló meghatározását. Nem túlzás azt állítani, hogy ő volt az, aki a magyar büntetés-végrehajtás tudományos megalapozását elvégezte, és lerakta a magyar börtönügyi tudomány alapjait, beleértve a kriminálpedagógia jelentőségének és funkciójának felismerését, valamint a korrekciós tevékenységrendszerbe történő integrálását.

Témánk szempontjából feltétlenül indokolt hangsúlyozni, hogy Finkey Ferenc pedagógus alkat volt, és hogy elméleti munkáiban mennyire nagy fontosságot tulajdonított a büntetés és nevelés összhangjának.⁴⁸ Pedagógiai elkötelezettsége példaértékű, elméleti megállapításai pedig mind a mai napig helytállóak, és nagymértékben hozzájárulnak a pönológia és a neveléstudomány közös részeként definiált kriminálpedagógia tudományos elismeréséhez.

⁴⁵ FINKEY: *Büntetés...*, i. m., 77.

⁴⁶ *Uo.*, 77.

⁴⁷ *Uo.*, 77.

⁴⁸ KÖDÖBÖCZ József: *Finkey Ferenc élete és munkássága, 1870–1949*, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc–Sárospatak 1995.

Finkeynél mindig az ember volt a középpontban, de különösen a fiatalok bűnözők megmentésének, helyes útra terelésének (javításának) volt a híve.⁴⁹ Minden megnyilvánulásában pedagógus volt, ami – véleményünk szerint – elképzelhetetlen bizonyos emberi értékek megléte nélkül. A róla felvázolt kép talán teljesebb lesz, ha elvitathatatlan tudományos rendszeralkotó munkássága mellett megemlítjük vallásos elkötelezettségét, emberségét és szerénységét. Minden méltatásnál igazabbnak tartjuk, ha ismételten Finkey saját szavait idézzük igazolásul: „[...] *nem voltam se ún. fényes tehetség, se nagy szónok, se szellemes csevegő, nem szerepeltem a politikai életben. Egyszerűen a jó Isten által belém oltott szorgalommal igyekeztem tehetségem hiányait pótolni, s ezzel küzdtem fel fent magamat – nagy ambíció és tülekedés nélkül – ilyen meg nem álmodott és nem is remélt magas állásokba és vittem annyira, amennyire a Mindenható eleve elrendelése szerint vinnem kellett.*”⁵⁰

Finkey időszerűségével kapcsolatban Tari Ferenc egy emberöltővel ezelőtt állapította meg: „*Finkeyt tanulmányozva sokszor olyan érzésünk van, hogy mai reformjaink nem is igazán új kiadások, hanem régi kívánalmak új köntösben. Azt is mondhatnánk, Finkey óta nem sok új van a börtönügyben, csak a megvalósítás késik. Ezért is érdemes újra és újra felfedezni minden generációnak.*”⁵¹ A börtönügyben természetesen rengeteg pozitív változás történt az elmúlt 25 évben, azonban a kriminálpedagógia tudományos megállapításainak gyakorlati alkalmazása háttérbe szorult. Ennek a helyzetnek a megváltoztatása érdekében fokozottan szükséges a „gyökerekhez” visszanyúlni és Finkey Ferenc nevelési törekvéseit újra tanulmányozni.

Irodalomjegyzék

1. BALOGH Jenő: *Börtönügyi viszonyaink reformjához*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, XXXIX. szám, IV. kötet, 6. füzet, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1888.
2. BARSÍ László: *A gyermekvédelem intézményrendszerében és a fiatalok büntetés-végrehajtásában alkalmazott pedagógiai tevékenység fejlődéstörténeti áttekintése*, egyetemi doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 1996.
3. DOMOKOS Andrea: *Finkey Ferencről*, *Ügyészek Lapja*, 2009/2.
4. FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1904.
5. FINKEY Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1923.
6. FINKEY Ferenc: *A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában*, Athenaeum, Budapest, 1913.
7. FINKEY Ferenc: *Az északamerikai reformatoryk tanulságai = Büntetőjogi dolgozatok Wlassics Gyula születésének hatvanadik évfordulójának ünnepére*, Franklin Társulat, Budapest, 1912.
8. FINKEY Ferenc: *Büntetés és nevelés*. Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1922.

⁴⁹ TARI: *i. m.*

⁵⁰ FINKEY: *Emlékképek...*, *i. m.*, 3.

⁵¹ TARI: *i. m.*, 107.